

У Декларації про культуру миру, яка була прийнята 53-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 10 листопада 2000 року, в статті підкреслюється, що освіта – основний засіб створення культури миру, тому для досягнення цієї мети необхідно використовувати всі її аспекти. У зв'язку з цим ЮНЕСКО неодноразово ухвалювала рішення і рекомендації із закликом зробити школу центром виховання у дусі ненасильства, миру, взаєморозуміння між народами, поваги до прав людини і толерантності. “Навички діалогу, настирного пошуку того, що людей об'єднує, а не розділяє, навички постійного і послідовного прагнення до справедливості і демократії повинні, перш за все, розвиватися, на основі виховання і діяльності. Культуру миру слід розуміти як глобальну школу, в якій всі ми вчимося жити разом один з одним”.

Виховання культури миру не може бути зведено тільки до засвоєння прогресивних ідей, певної кількості корисних і потрібних знань. Духовний світ людини, такі її соціальні якості, як патріотизм, миролюбність, толерантність, взаєморозуміння, інтернаціоналізм, формуються в свідомості особи як єдність раціонального та емоційного.

Вивчення історії діяльності та документів ЮНЕСКО, переконливо доводить, що місія Організації полягає у запровадженні миру між націями через освіту, науку та культуру, сприяючи заснуванню нових відношень, основаних на принципах знання, правосуддя та взаємного розуміння. З огляду на це у подальшому слід визначити найбільш оптимальні шляхи проведення такої роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доклад об оценке трансдисциплинарного проекта “На пути к культуре мира” ЮНЕСКО. – Париж, 1998.
2. Ильинский И. М. О культуре войны и культуре мира. – М., 1999. – С. 49-51.
3. На пути к культуре мира и ненасилия. – М., 1998. – С. 286-290.
4. Программа действий в области культуры мира. – ООН., 2000. – 608 с.
5. UNESCO and culture of peace: promoting a global movement, “From a Culture of Violence to a Culture of Peace”. – UNESCO Publishing, 1996. – 120 с.

УДК 37.032

О.І. Мельник

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ У СІМ'Ї

У даній публікації представлено наукове обґрунтування теоретичних засад, принципів і закономірностей, категорій і понять проблеми формування життєвих компетентностей підлітків у сім'ї.

Basic tendencies of speech development of the pupils of secondary school are shown in the given article. Speech training of the pupils must be carried out throughout all lessons of the Ukrainian language are proved too.

Новий етап розвитку суспільства вимагає від особистості відповідального ставлення до життя; уміння запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій; бути здатним до вибору альтернатив, що пропонує сучасне життя; бути гнучким, мобільним, конкурентноздатним, а також уміти інтегруватись у динамічне суспільство. Все це актуалізує роль людини та її життєвої компетентності у процесі побудови правової і суверенної держави. На рівні особистості відбувається усвідомлення того, що без ґрунтовних соціально-психологічних знань і вмінь неможливо продуктивно будувати соціальні та міжособистісні стосунки, налагоджувати міжнародні контакти, сприймати та оцінювати інших людей, регулювати власну поведінку, здійснювати обмін думками, інформацією, впливати одне на

одного. Саме тому, особливого значення набувають питання формування молодою людиною нових життєвих стратегій, компетентності, конкурентоспроможності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки [6].

Актуальність підвищення виховного потенціалу сім'ї не викликає сумніву, оскільки споконвіку для нашого народу найвищими і святими були ідеали сім'ї як першооснови життя людини, а також духовного, економічного та соціального розвитку суспільства, що підтверджується всім ходом розвитку людської цивілізації. Вплив сім'ї на дитину унікальний, а багато в чому й незмінний. У сім'ї особистість формується в природних умовах, а вихователі тут – найближчі й найдорожчі для дитини люди, тому вона є найбільш стійким елементом людського суспільства. Сім'я визначається як соціальний інститут і як провідний мікрофактор соціалізації особистості, оскільки вона є персональним середовищем її життя та розвитку, до основних функцій якої належать: забезпечення фізичного та емоційного розвитку індивіда; забезпечення дитини почуттям захищеності; формування ціннісних орієнтацій особистості; оволодіння дитиною соціальними нормами тощо.

На думку І.Г. Єрмакова, “сьогодні, як ніколи, гостро стоїть завдання осмислення й визнання буття, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого потенціалу, і тому на цій основі повинна формуватися нова педагогіка – педагогіка компетентної, відповідальної людини” [2: 3].

З огляду на це, метою статті є наукове обґрунтування теоретичних засад, принципів і закономірностей, категорій і понять проблеми формування життєвих компетентностей підлітків у сім'ї.

Дослідження з проблем формування життєвих компетентностей особистості, життєтворчості особистості як науки про принципи, моделі, стилі життя здійснювалось на стиці наук про суспільство і освіту такими науковцями, як І.Г. Єрмаков, І.Ю. Истошин, К.А. Абульханова-Славська, Л.В. Сохань, Т.М. Афанасьєва.

За психологічним тлумачним словником Шапара В.Б. компетентність (з лат. *competens* – відповідний, здатний) – “психосоціальна якість, яка означає силу і впевненість, що виходять із почуття власної успішності й корисності, які дають людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням” [9: 362].

Дослідник С.Клепко зазначає, що “компетентність – синонім понять “поінформованість”, “обізнаність”, “досвідченість”, “авторитетність” конкретизується щодо різних галузей – лінгвістичної, соціальної, життєвої, професійної, громадянської тощо” [2: 6].

А.Корнілова після вивчення питань ключових кваліфікацій компетентності особистості у вищих навчальних закладах Німеччини, пише: “компетентність – це знання та вміння, необхідні людині в певній галузі діяльності, а ключові кваліфікації, чи ключові компетентності – це ті головні особистісні якості, які потрібні людині, щоб упоратись із сучасними й майбутніми вимогами в її повсякденному приватному й професійному житті” [4: 18]. Слід зазначити, що термін “ключові кваліфікації” не є загальнопедагогічним, а репрезентує професійну педагогіку.

Крім того, доктор Х. Кнауф серед ключових кваліфікацій виділяє чотири основні: соціальну компетентність – здатність уникати конфліктів; методичну компетентність – здатність розв'язувати проблеми й абстрактно мислити; особистісну компетентність – полягає у витримці і гнучкості; фахову компетентність – знання іноземних мов та ЕОМ. На її думку заклади вищої освіти займаються переважно фаховою й методичною компетентністю, менше – соціальною і зовсім не займаються особистісною компетентністю, а життя ставить найбільші вимоги саме до неї [4].

Таким чином, компетентне ставлення особистості до життя означає потребу в самопізнанні, саморозумінні, самореалізації в різних видах творчої діяльності; володінні науковими знаннями про сутність “Я”, принципами і методами життєздійснення; усвідомленні, організації свого психологічного часу, визначенні життєвого шляху особистісного розвитку; проблемному баченні свого життя; осмисленому розв'язанні міжособистісних протиріч; здатності до об'єктивного оцінювання рівнів, сфер і меж

поширення своєї життєвої активності; усвідомленні й адекватному оцінюванні результатів своєї життєдіяльності; філософському, етичному осмисленні свого життя.

Зміст життєвої компетентності полягає у спроможності особистості адаптуватися (від лат. *adapto* – пристосовую) до умов середовища, що дедалі швидшими темпами змінюється. Отже, входження молодих поколінь у глобалізований динамічний світ, у відкрите суспільство актуалізує роль життєвої компетентності підлітків [2].

Слід зазначити, що життєвий шлях людини багато в чому визначається тим, як пройшов її “життєвий старт” – становлення її як особистості в дитинстві, підлітковому віці та юності. Багато в чому це залежить від цінностей, що становлять основу її світогляду, орієнтирів, яким вона надає перевагу. Особистість зорієнтована на продуктивну та ефективну взаємодію з іншими, має демонструвати високий рівень соціальної компетентності.

Дослідник Дж. Равен, аналізуючи складові ефективної поведінки, вказує на значущість ініціативи та ціннісної складової й пропонує вимірювати передусім цінності особистості, а вже потім оцінювати кількість незалежних складових компетентності, які виявляє особистість спонтанно, досягаючи значущої для неї мети [8: 32].

Усі основні структури темпераменту і його залежність від властивостей нервової системи закладаються ще в підлітковому віці. На думку дослідника В.Штерна, цінності зумовлюють тип людської особистості, а саме:

- *теоретичний* – особистість, усі прагнення якої спрямовано на об’єктивне пізнання дійсності;
- *естетичний* – особистість, для якої об’єктивне пізнання опосередковане, вона прагне зрозуміти одиничний випадок і усвідомити його наслідки;
- *економічний* – прагнення особистості найменшим зусиллям досягти найбільшого результату;
- *соціальний* – сенс життя: любов, спілкування і життя для інших людей;
- *політичний* – для особистості характерне прагнення до влади, панування, впливу на інших;
- *релігійний* – особистість співвідносить будь-яке одиничне явище із загальним сенсом життя і світом [3: 43].

Визначаючи кожен із цих типів, автор не вважає, що в житті особистості є лише одна спрямованість цінностей, а навпаки усі вони закладені в кожній індивідуальності, але якась одна набуває пріоритетного значення у соціалізації особистості.

Життя досить суперечливий і динамічний процес, що вимагає від людини вміння сприйняти нові реалії соціального та індивідуального існування, духовної гнучкості з тим, щоб вона могла регулювати свої зусилля відповідно до наданих життєвих можливостей, котрі мають свій зміст, свої закони, свій вільний простір. Як свідчать результати досліджень, особистість в єдності її соціальних, моральних і психологічних властивостей і ознак формується у процесі всієї життєдіяльності.

Взаємодіючи з навколишнім середовищем, людина засвоює норми поведінки, моральні й правові поняття і уявлення, соціальні й культурні цінності, у неї постійно виникають нові потреби, інтереси і прагнення. Однак людина не є пасивним об’єктом, що сприймає дійсність оточуючих умов, а сама в тих чи інших межах створює умови свого життя, а значить і власне “Я”.

На думку Л.С.Виготського, життєвий план вперше усвідомлюється в підлітковому віці і є певною системою пристосування до навколишнього середовища. Саме особливості розвитку особистості в цьому віці виступають тим чинником, від якого залежить адекватність життєвих перспектив. Тому життєтворчість – це наука і мистецтво, оскільки людиною розробляється оригінальний та неповторний життєвий сценарій, який здійснюється в два етапи:

- 1) формування життєвої концепції та розробка життєвих планів;
- 2) реалізація розробленого проекту.

Отже, особливу роль у розробці життєвої стратегії відіграють смисложиттєві орієнтири і цінності, котрі визначають формування ключових життєвих цілей і, відповідно, вибір засобів їх досягнення. Під смисловими орієнтирами розуміються форми прийняття, переживання, оцінки індивідуальних життєвих прагнень і дій особистості, упорядкованих цілей і цінностей, які спрямовують життєвий процес людини, будучи наслідком індивідуальних виборів.

Важливість життєвих перспектив у соціалізації особистості та здійснення її життєвих планів не викликають сумнівів. Як суспільство, так і сама особистість завжди були зацікавлені в правильному виборі життєвого шляху, що найчастіше пов'язаний із вибором відповідної діяльності, в якій найкраще реалізується потенціал людини. Стратегії самоствердження особистості на життєвому шляху значною мірою визначаються з вибором тактик міжособистісної взаємодії, взаємостосунків, на підґрунті яких відбувається накопичення досвіду виконання соціальних ролей. У цих формах соціальної активності виявляються здібності індивіда, його провідні потреби, мотиви досягнень, цілі, цінності, зорієнтовані на успішне особистісне самоствердження.

На думку М.М. Бахтіна, В.М. Красновського, суттєве значення у формуванні життєвого шляху належить самовизначенню особистості. Так, М.М. Бахтін вважає, що самовизначення особистості проходить на рівні її цінностей, які мають позачасовий характер і утворюють структуру "смиислового майбутнього". Визначаючи суб'єктний показник самовизначення особистості, яка усвідомила, що вона хоче (цілі, життєві плани, ідеали), що вона може (свої можливості, схильності, дарування), що вона є (свої особистісні й фізичні властивості), що від неї хоче або чекає суспільство, дослідник стверджує, що такий суб'єкт готовий функціонувати у системі суспільних відносин [1].

Дослідник В.М. Красновський зазначає, що певна частина підлітків має позитивне особистісне формування, тобто високий соціальний розвиток, а інша – пасивно підкоряється ситуації, у якій вона знаходиться, і її життєвий шлях заздалегідь визначено соціальною ситуацією розвитку. Тому, на його думку, такі соціальні інституції як сім'я і школа детермінують становлення життєвого шляху підлітків. У сім'ї відбувається становлення особистості, загартовується характер дитини або, навпаки, він зазнає збочень. Соціалізація в сім'ї проходить під впливом цілеспрямованого процесу виховання, завдяки якому підлітки входять у контекст соціальних стосунків, стають суб'єктами доконаної дії, визначають для себе відповідні соціальні ролі. За відсутності позитивних сімейних стосунків створюються умови для виникнення у підлітків небезпечних емоційних дистресів [5].

Відомий письменник і педагог О.М.Острогорський зазначав, батьки виховують, а діти виховуються тим сімейним життям, яке складається цілеспрямовано чи стихійно. Життя сім'ї, на його думку, тим і сильне, що враження її постійні, буденні, що вона діє непомітно, "зміцнюючи або отруюючи дух людський, як повітря, яким ми живемо" [7].

Таким чином, сучасна сім'я має стати провідною ланкою у формуванні особистості підлітка, забезпечити належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку. Сім'я значно вирізняється від інших інститутів соціалізації емоційністю стосунків, забезпеченням і накопиченням досвіду спілкування, взаємодією з людьми різних поколінь, різної статі. У підлітковому віці роль батьків як прикладу для наслідування дещо знижується, однак вони залишаються джерелом емоційного тепла і підтримки, задоволення різних потреб, досвіду та інформації у вирішенні важких життєвих питань, і саме тому батьки мають допомогти своїм дітям стати життєво компетентними.

Отже, логіка формування життєвих компетентностей підлітків у сім'ї зводиться до їх детермінуючої ролі у суспільстві, до соціального бачення і визначення позицій сім'ї як мікросередовища процесу формування, де відбувається його соціалізація, здійснюється допомога у власному становленні, засвоєнні механізмів рефлексії і саморефлексії над власним буттям, його цілями, смыслом і цінностями, що дозволять оволодіти життєвими компетентними якостями, які необхідні людині аби відповідати сучасним і майбутнім

вимогам її повсякденного і професійного життя, без яких неможлива інтеграція в динамічний мінливий світ.

Проведене дослідження довело, що формування життєвих компетентностей підлітків у сім'ї є надзвичайно важливою проблемою, яка потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
2. І.Г. Єрмаков. На шляху до компетентності // Завуч. Шкільний світ. – 2005. – № 19. – С. 3-4.
3. К.М. Береговенко. Створення умов для самореалізації особистості // Виховна робота в школі. – 2006. – № 8. – С. 40-49.
4. Корнілова А. Ключові кваліфікації компетентності особистості у вищих навчальних закладах Німеччини // Шлях освіти. – 2005. – № 3. – С. 18-22.
5. Красновський В.М. Соціальна ситуація розвитку старшокласника: звернення до інтерпретації її особливостей та шляхів гуманізації // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 6.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
7. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2005. – 560 с.
8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе / Пер. с англ. – М., 2002. – 306 с.
9. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.

УДК 37.032

С.О. Моїсеєв

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИЙОМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРАКТИЦІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У даній статті аналізуються педагогічні знахідки науковців та вчителів фізичної культури через призму особистісно орієнтованого підходу. Виділяється найбільш ефективний психолого-педагогічний інструментарій, який може бути використаний під час побудови особистісно орієнтованої системи фізичного виховання старшокласників.

This article analyzes the pedagogical innovations of the scientists and the teachers of physical training through the prism of personal oriented approach. The article underlines the most effective psychologist and pedagogical instrumentalism which can be used during the construction of personal oriented system of physical training of the pupils of senior forms.

На сучасному етапі історико-культурного розвитку Українського суспільства простежуються ряд негативних тенденцій, що проявляються у зменшенні з віком рухової активності людей, збільшенні серед українців кількості серцево-судинних захворювань та надлишкової ваги, небажанні переважної більшості дорослих систематично займатися фізичним самовдосконаленням.

Розуміючи, що для виправлення цього негативного положення ресурсів традиційної, авторитарної системи фізичного виховання молоді недостатньо, держава наголошує на необхідності переходу до особистісно орієнтованої парадигми освіти. Зокрема у Законі України “Про фізичну культуру та спорт”, Національній доктрині розвитку фізичної культури та спорту, Державному стандарті загальної та повної середньої освіти акцентується увага на створенні сприятливих умов: для прояву школярами власної суб’єктності у процесі фізичного виховання; для розвитку їх індивідуальності та творчих здібностей; для придбання позитивного досвіду фізичного саморозвитку.

Деякі аспекти реалізації особистісно орієнтованого підходу у практиці фізичного виховання молоді вивчали Е. Ільїн, Т. Круцевич, В. Новосельський, Н. Пешкова, Н. Фролова